

Валерія Корольова

КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ДРАМАТУРГІЧНОГО ПІДЗАГОЛОВКА

Стаття присвячена аналізу жанровизначального підзаголовка як вияву безпосередньої комунікативної діяльності автора драматургічного тексту. Проаналізовано особливості підзаголовка як елемента авторської комунікативної діяльності; з'ясовано основні функції авторського жанровизначального підзаголовка в драматургічних творах; виділено комунікативні стратегії й тактики драматурга, вербалізовані в підзаголовку.

Ключові слова: жанровизначальний підзаголовок, комунікативна стратегія, драматургічний дискурс, зовнішня комунікація, автор, читач.

У драматургічному дискурсі відбиття в тексті авторського світобачення й оцінки визначає найважливіше комунікативне призначення твору. Авторська позиція має обмежений потенціал у тексті п'єси, що вербалізує внутрішню (фікційну) комунікацію драматургічних персонажів. Утім, на змістовому рівні оцінка драматурга виявлена через семантичні домінанти, що трактують як елементи твору, які приводять до руху та визначають відношення всіх інших компонентів твору [6, с. 167]. Такі домінанти драматургічного тексту втілені в елементах зовнішньої комунікації «автор – читач», до яких уналежнюють заголовковий комплекс і ремарки. Для драматургічного заголовкового комплексу характерною є реалізація авторських стратегій і тактик. На рівні зовнішньої комунікації потужним засобом авторської сугестії виступає жанровизначальний підзаголовок, який забезпечує результативність діалогу «автор – читач».

Вивчення особливостей функціонування жанровизначального підзаголовка як компонента сильної позиції в драматургічних творах становить невичерпний інтерес. Аналізу окремих аспектів цього паратекстового елемента драми присвячені праці вітчизняних і зарубіжних літературознавців (О. Журчевої [1], В. Заболотної [2], Н. Копистянської [4], Н. Редько [7] та інших). Однак окремих лінгвістичних досліджень комунікативних особливостей жанровизначального підзаголовка в сучасному драматургічному дискурсі поки що немає, що й зумовлює актуальність нашої розвідки.

Метою запропонованої статті є аналіз драматургічного підзаголовка як елемента безпосередньої комунікативної діяльності автора. Завдання роботи, мотивовані поставленою метою, передбачають визначення особливостей

підзаголовка як частини авторської комунікативної діяльності; виділення комунікативних стратегій і тактик драматурга, реалізованих у підзаголовку.

Джерельна база дослідження загальною кількістю понад 300 п'єс охоплює друковані тексти й електронні версії п'єс сучасних українських драматургів, серед яких А. Багряна, Я. Верещак, О. Гаврош, В. Даниленко, О. Ірванець, Г. Легка, О. Миколайчук-Низовець, Н. Неждан, С. Щученко та багато інших.

Жанр потрактовують як тематичний, технічно усталений тип художньої творчості, специфічний для кожного різновиду мистецтва, що визначений своєрідністю зображення [5, с. 364]. До канонічних драматургічних жанрів належать: трагедія, комедія, трагікомедія, фарс, трагіфарс, драма, мелодрама.

Для сучасної драматургії вербалізація жанровизначення є характерною ознакою структури п'єси. Жанровизначальний підзаголовок уналежнюють разом із назвою твору, ім'ям (псевдонімом) автора, присвятою, епіграфом і списком дійових осіб до заголовкового комплексу [8, с. 112]. Драматургічний дискурс обмежує можливості експліцитного вираження автором власних думок, оцінок, поглядів. У цьому разі зростає вагомість таких елементів драми, як заголовковий комплекс і ремарка, що уособлюють пряму авторську комунікацію із читачем.

Жанровизначальний підзаголовок є потужним репрезентатором основної авторської стратегії сугестії через різноманітні тактики й засобом зовнішньої комунікації, у якій автор є суб'єктом у діалозі з читачем [3, с. 106]. Підзаголовки із позначенням жанру активізує в потенційного читача правильне з погляду автора сприйняття когнітивних змістів драматургічного твору. Обираючи тактику зняття протиріч, драматург подає традиційне потрактування жанру п'єси, напр.: «Зачаровані потвори» (С. Щученко) – трагікомедія у трьох діях; «Таїна буття» (О. Погребінська) – драма; «Кафедра для достойника» (А. Наумов) – трагіфарс; «Гроші на Йонеско» (В. Даниленко) – комедія. Сучасні драматурги нерідко розширюють структуру жанровизначального підзаголовка з метою кращого декодування читачем авторського комунікативно-прагматичного заду-

му. Таке збільшення може втілювати тактику зняття протиріч й унаочнюватися традиційними конкретизаторами, напр.: «Є в ангелів – від лукавого» (А. Багряна) – *психологічна* драма на три дії; «Тоталізатор» (О. Куманський) – *соціальна* трагікомедія на дві дії; «Молодий режисер» (Г. Легка) – *мелодраматична* п'єса на 2 дії із прологом. Вербалізовану в підзаголовку декларацію синтетичної природи сучасного драматичного твору можна проілюструвати на прикладі традиційного жанру комедії, яку сучасні автори уточнюють такими елементами: «Кайфолови» (В. Тарасенко) – *сучасна* комедія на дві дії; «Ким ви були в минулому житті?» (Г. Легка) – комедія з *молодіжного життя* на 4 картини; «Двоє під ковдрою» (Б. Мельничук) – *романтична* комедія; «Приборкання непокірливої» (С. Новицька) – *шкільна* комедія майже за Шекспіром; «Територія Б, або Якщо роздягтися – то вже роздягтися!» (О. Миколайчук-Низовець) – *побутова* комедія на дві дії.

Утім, зазвичай драматурги, актуалізуючи в підзаголовку тактику привертання уваги, розширюють традиційне жанровизначення епатажною, незвичною конкретикою, напр.: «Якось в Америці» (О. Ірванець) – п'єса на дві дії з *роллю для рудого кота*; «Дорога до Раю» (Я. Верещак) – маленька п'єса *про великий український сюр*; «Фелічита» (С. Щученко) – п'єса *для будильника*; «Сліди вчорашнього піску» (О. Вітер) – трагедія *здійснених бажань*.

Тактика привертання читачької уваги втілена автором й у підзаголовках з архаїчним жанровизначенням, напр.: «Повість со-врем'яних літ» (Бурсаки) – *інтермедія*; «Містер Сковорода» (Я. Верещак) – базарна *містерія* на дві дії.

Сучасний драматургічний дискурс характеризує тенденція до жанрової контамінації. Цей процес зумовлює посилення комунікативного потенціалу жанровизначального підзаголовка в межах діалогу «автор – читач». Із метою посилення протиріч і привертання уваги читача драматурги вживають синтетичні структури жанровизначення або навіть позначають п'єсу в підзаголовку назвою жанру іншого роду літератури, напр.: «Експеримент» (О. Жовна) – *розповідь* тифлосурдопедагога; «День прожитих бажань» (Г. Штонь) – *елегія*; «Авва і смерть» (О. Танюк) – *фентезі-притча* з елементами чорної сучасності; «Давид» (В. Лисюк) – *сповідь*; «Двоє обабіч мерседесу» (О. Клименко) – *історія* кохання на дві дії.

Нехтуючи тактикою авторського авторитету, драматурги подекуди актуалізують увагу читача через: 1) введення непевності, невизначеності в жанровизначальному підзаголовку, напр.: «Давай пограємо» (С. Щученко) – *майже* комедія; «Про потяг, валізи, мотлох та децю більше» (А. Вишневський) – *кажуть*, «зовсім

не-дурна» драма; «Зніміть з небес офіціанта, або Навіщо нам торішній сніг» (О. Миколайчук-Низовець) – *майже* моновистава; 2) використання заперечення в жанровизначенні, напр.: «Пригости мене горіхами» (А. Багряна) – *нетрагедія* на одну дію; «Святополк окаяний» (О. Клименко) – *антиісторична* драма на 3 дії. Із цією ж метою автори вводять парадоксальне поєднання непеєднуваного в позначення жанру, напр.: «Пам'яті Галатеї» (О. Погребінська) – *комедія з трагічним фіналом*; «Той, що відчиняє двері» (Н. Неждана) – *чорна комедія* для театру національної *трагедії*; «Люб'язніший приятель» (О. Гаврош) – *смертельна трагікомедія у милому товаристві*. У цьому разі підзаголовок стає потужним компонентом зовнішньої комунікації, елементом безпосереднього авторського впливу на читача.

Сучасна драма оприявлює традиції визначення в п'єсі авторського жанру. Утілюючи тактику самопрезентації, побудови власного іміджу, драматурги навмисне порушують норми жанровизначення й створюють так звані авторські жанри, напр.: «Собака Лю» (Я. Верещак) – *абсурдна комедь з громовицею замість матюків*; «Хто дзвонить у двері?» (Б. Мельничук) – *катавасія в стилі абсурду*; «Життя на трьох» (Л. Чупіс) – *мелодраматичний трагіглюк* на дві картини у супроводі телефону; «Дорога до моря» (О. Мацюпа) – *мультимедійна для театру*; «Душа моя зі шрамом на коліні» (Я. Верещак) – *Казково правдивий репортаж з того світу*; «Коли повертається дощ» (Н. Неждана) – *небезпечна гра* на дві дії; «Центрифуга» (Я. Верещак) – *коллапс гравітаційний* у двох виявах.

Подеколи драматурги з метою посилення впливу жанровизначення на читачьку свідомість і формування правильної прагматичної орієнтації реципієнта вводять елементи підзаголовка в назву п'єси, об'єднуючи в такий спосіб два елементи заголовкового комплексу, напр.: «Трагедія Нобеля і драма Хемінгуея» (В. Герасимчук), «Ще одна *притча* про любов (Марта)» (Л. Волошин); «Жіноча комедія з чоловічими сльозами, або Весільний злодій на дві дії» (Я. Верещак).

Отже, жанровизначальний підзаголовок реалізує різноманітні комунікативно-прагматичні тактики драматурга й спрямований на читача як об'єкт мовленнєвого впливу автора. У сучасному драматургічному дискурсі підзаголовки функціують як елемент експліцитної мовленнєвої партії драматурга в зовнішній комунікації автора з читачем. Перспективу подальших розвідок убачаємо в дослідженні комунікативного потенціалу інших паратекстових елементів сучасної української драми.

Література

1. Журчева О. В. Жанровые и стилевые тенденции в драматургии XX века / О. В. Журчева. – Самара : Изд-во СамГПУ, 2001. – 184 с.
2. Заболотна В. Жанри драматургії : Трагедія. Комедія. Драма. Мелодрама / В. Заболотна // Дніпро. – 2009. – № 2. – С. 89–93.
3. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 284 с.
4. Копистянська Н. Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства / Н. Х. Копистянська. – Львів : ПАІС, 2005. – 368 с.
5. Літературознавча енциклопедія : у двох томах. – Т. 1. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 608 с.
6. Николина Н. А. Филологический анализ текста / Н. А. Николина. – М. : Академия, 2003. – 256 с.
7. Редько Н. А. Формирование жанра трагедии в английской драматургии на рубеже XIX–XX столетий / Н. А. Редько // Вестник Красноярского государственного университета : гуманитарные науки. – 2004. – Вып. 6. – С. 194–196.
8. Сысоев С. Коммуникативная система лирики А. С. Пушкина / С. Сысоев. – М. : ЭКОН, 2001. – 132 с.

Valeria Koroleva

COMMUNICATIVE FEATURES OF MODERN
DRAMATIC SUBHEADINGS

The article is dedicated to the analysis of a genre-defining subheading as an expression of author's direct

communicative activity. It analyzes the peculiarities of a subheading as an element of author's communicative activity; it identifies main functions of genre-defining subheading in dramaturgic works; it defines communicative strategies and tactics of a playwright which are verbalized in a subheading. It indicates features of subheading with "author's genre-defining".

Keywords: genre-defining subheading, communicative strategy, dramaturgic discourse, author, reader outward communication.

Валерия Королева

КОММУНИКАТИВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ
СОВРЕМЕННОГО ДРАМАТУРГИЧЕСКОГО
ПОДЗАГОЛОВКА

В статье анализируется жанроопределяющий подзаголовок как знак непосредственной коммуникативной деятельности автора драматургического текста. Проанализированы особенности подзаголовка как элемента коммуникативной деятельности; выяснены основные функции авторского жанроопределяющего подзаголовка в драматургических текстах; выделены коммуникативные стратегии и тактики драматурга, вербализованные в подзаголовке.

Ключевые слова: жанроопределяющий подзаголовок, коммуникативная стратегия, драматургический дискурс, внешняя коммуникация, автор, читатель.

Надійшла до редакції 07.11.2014 р.

